

KŪNO KULTŪROS MOKYTOJO PROFESINĖ POZICIJA PAMOKOJE: SKATULIAI IR TRIKDŽIAI

Darius Masiliauskas

Šiaulių universitetas

Įvadas

Ugdymo filosofai, samprotaudami apie XXI amžiuje žmogui svarbius gebėjimus, fizinį aktyvumą iškelia kaip asmens sveikatos sąlygą. Dėl fizinio aktyvumo trūkumo jau vaikystėje išryškėja įvairūs lėtiniai sveikatos sutrikimai (Bacevičienė, 2005; Cavill, Kahlmeier, Racioppi, 2006). Taip pat pastebėta, kad moksleivių fizinis aktyvumas visame pasaulyje išgyvena krizę. O mokyklinė kūno kultūra, be fizinio aktyvumo, sudaro mokiniams geras sąlygas įveikti sunkumus, ugdyti jų ryžtą, savitvardą bei pratina nuosekliai siekti užsibrėžto tikslo (Bitinas, 2004). *Tačiau tokių mokomojo dalyko paskirtį geba realizuoti tik kvalifikuotas kūno kultūros mokytojas, siekiantis plėtoti ir tobulinti savo kompetencijas* (Wong, Louie, 2002).

Moksleivių kūno kultūros ugdymo mokykloje tyrimų apžvalga rodo, kad, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, programos nepakankamai susietos su visuomenės sveikatos gyvensenos įgūdžių formavimu, fizinio aktyvumo skatinimu, sveikatos stiprinimu (Kardelienė, Kardelis, 2006). Postmoderniosios visuomenės iššūkiai konkrečiam mokomajam dalykui *aktualizuoja mokytojo kvalifikaciją ir kompetencijas, įgalinančias realizuoti visuomenės socialinį užsakymą – skatinti ir ugdyti mokinių sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo poreikį* (Šiaučiukėnienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006).

Mokyklinio kūno kultūros ugdymo ir sporto tyrimai rodo, kad, įtvirtinant ugdymo asmenybinį pobūdį, būtina aptarti profesinį mokytojo pasirengimą, ypač tokias jo apraiškas: etinės mokinių motyvavimo ir paramos jiems kompetencijos gebėjimus, socialinės komunikacijos nuostatą ir su ja susijusį bendravimą su mokiniais per kūno kultūros pamokas (Kardelienė, Kardelis, 2006). Tyrimai taip pat atskleidė, kad, vykdant visuomenės socialinį užsakymą dėl jaunimo sveikatos raštingumo, stebimas kūno kultūros mokytojo ir jo mokinių ne tik abipusis pasitenkinimas, bet ir bendros prasmės suvokimo trūkumas (Biddle, Mutrie, 2008). Šį reiškinį lemia ne tik edukacinės aplinkos fizinės bei pragmatinės sąlygos, bet ir pedagoginė sąveika (Fominienė, Kardelienė, Kardelis, 2006). Analizuojant jos vyksmą, aiškėja, kad pagrindinis trikdys – kūno kultūros mokytojo ir mokinio požiūris į kūno kultūros veiklos malonumą (angl. *fun*) principą (Garn, Cothram,

2006), o svarbiausi skatuliai – tai kūno kultūros ugdymo filosofų paieškos tokių ugdymo technologijų, kurios padėtų kurti edukacinę aplinką, keliančią mokinių optimizmą (Fominienė, Kardelienė, Kardelis, 2006).

Pažymėtina, kad tyrėjai daugiau dėmesio skiria kūno kultūros pamokų organizavimo ypatumams aptarti, ugdymo programų turinio ir vaikų poreikių analizei bei mokytojo profesinei socializacijai. Rečiau kalbama apie kūno kultūros mokytojo profesinę poziciją, nors nuolat gilinamasi į visuomenės fizinę saviugdą apskritai, aktualizuojama pedagoginės sąveikos, kurioje išryškėja pedagogo profesinis pasirengimas, svarba. Be to, stokojama nuoseklesnių, kūno kultūros mokytojo profesinę poziciją pagrindžiančių teorinių perspektyvų, kurios leistų efektyviau modeliuoti ir realizuoti fizinį aktyvumą. Visa tai lemia sprendžiamą *mokslinę problemą*, kurios esminį pagrindą sudaro *teorinės perspektyvos* ir sisteminio požiūrio į kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos raiškos skatulius ir trikdžius pamokoje. Tai gi, pagrindinis tyrimo klausimas – *kaip kontekstualizuojama kūno kultūros mokytojo profesinė pozicija pamokoje, akcentuojant minėtos pozicijos skatulius ir trikdžius?*

Tyrimo objektas – mokytojo profesinės pozicijos skatuliai ir trikdžiai.

Tyrimo tikslas – atskleisti kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos pamokoje skatulius ir trikdžius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kontent analizė.

Kūno kultūros mokytojo vaidmuo, puoselėjant mokinių sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo nuostatas bei gebėjimus ir sistemingo fizinio aktyvumo įpročius

Strateginiai švietimo dokumentai (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008; Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategija 2006–2012) bei rekomendacijos Europos bendrijų komisijos Baltojoje knygoje „Dėl Europos strategijos su mityba, antsvoriu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti“ (2007 m. birželio 8 d.), Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regioninio biuro strategijoje „Sveikata visiems XXI amžiuje“ pateikti siūlymai ir Pasaulio sveikatos organizaci-

jos „Mitybos, fizinio aktyvumo ir sveikatos strategijos“ (2004) teiginiai rodo kūno kultūros mokytojo asmenybės pozicijos svarbą siekiant, kad Lietuvos gyventojų fizinis aktyvumas atitiktų šių dokumentų reikalavimus ir rekomendacijas (pusė valandos kasdien – suaugusiems ir valanda kasdien – vaikams). Mūsų šalyje, kaip ir kitose valstybėse, paaugliams būdingas pasyvus gyvenimo būdas, o ypač sėdimos laisvalaikio užimtumo formos.

A. Zaborskis (2005), pristatydamas Lietuvos moksleivių gyvenimo išpročius, apie kuriuos duomenys kaupiami dalyvaujant Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regioninio biuro koordinuojamame projekte „Su sveikata susijusi moksleivių elgsena“ (Health Behaviour in Schoolchildren: a crossnational study – HBSC), pažymi, kad 1994–2002 m. Lietuvos paauglių fizinis aktyvumas laisvalaikiu labai nepakito. Berniukai buvo aktyvesni nei mergaitės, t. y. aktyviai mankštinosi arba sportavo bent du kartus per savaitę apie 70 proc. berniukų ir 45 proc. mergaičių ($p < 0,001$). Pažymima, kad šis rodiklis nuo paauglių amžiaus nepriklausė. Hipokinezė atskleista ir 2005–2006 metų tarptautiniame mokinių gyvenimo HBSC tyrime (Health Behavior in Schoolaged children, 2008). Išsiaiškinta, kad tik ketvirtadalis 11–15 m. Lietuvos paauglių kasdien mažiausiai valandą juda, pavyzdžiui, 19 proc. berniukų ir 13 proc. penkiolikmečių mergaičių. Be to, Lietuvos kūno kultūros asociacijos 2005 m. Lietuvos moksleivių fizinio aktyvumo tyrimo duomenimis, 85,5 proc. mokinių fizinis aktyvumas neatitinka Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijų. Tais pačiais metais Lietuvos kūno kultūros akademijoje atliktas Kūno kultūros ir sporto departamento prie LR Vyriausybės užsakytas Lietuvos didžiųjų miestų vidurinių mokyklų mokinių fizinio aktyvumo tyrimas. Išvadose rašoma, kad tik 9,8 proc. mergaičių ir 18,6 proc. berniukų, gyvenančių didžiuosiuose miestuose, fizinis aktyvumas atitinka Pasaulio sveikatos organizacijos nurodytas normas.

Pateikti rezultatai leidžia teigti, kad Lietuvos paauglių fizinis aktyvumas, ypač baigiant tam tikrą socializacijos etapą – bendrojo lavinimo mokyklą, – nuo 1994 m. nesikeičia. Išanalizavus Europos Sąjungos šalių 2002 m. pateiktus duomenis, nustatyta, kad 34 proc. paauglių (11 m., 13 m. ir 15 m.) yra fiziškai aktyvūs pagal tokį kriterijų: viena valanda ar daugiau vidutinio intensyvumo fizinių pratimų penkias ar daugiau dienų per savaitę (Cavill, Kahlmeier, Racioppi, 2006). Išvadose rašoma, kad berniukai fiziškai aktyvesni nei mergaitės, o fizinis aktyvumas mažėja dėl amžiaus: kuo vyresnis paauglys, tuo mažiau jis fiziškai aktyvus. Atkreipiamas dėmesys, kad fizinio aktyvumo rodikliai priklauso ir nuo šalies, pavyzdžiui: tarp 11 metų paauglių

Prancūzijoje yra 11 proc. fiziškai aktyvių mergaičių ir 25 proc. berniukų, o Airijoje – 51 proc. mergaičių ir 61 proc. berniukų. Panašūs svyravimai pastebimi visose amžiaus grupėse, pavyzdžiui: Čekijos Respublikoje fiziškai aktyvūs yra 49 proc. penkiolikmečių berniukų, o Portugalijoje – 25 proc.

Kūno kultūros ugdymo aksiologai (be abejo, ir visuomenės sveikatos specialistai) kelia klausimą: kokie veiksniai ir aplinkybės turi įtakos fiziniam aktyvumui?

Kadangi kūno kultūros tikslas – puoselėti mokinių (paauglių) sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo nuostatas bei gebėjimus ir sistemingo fizinio aktyvumo išpročius, tai tokiai dalykinei kompetencijai ugdyti nepakanka klausytis mokytojo aiškinimo ar stebėti demonstravimą. Tokioje edukacinėje situacijoje pagrindinė kūno kultūros mokytojo pareiga – dirbant kartu su mokiniais, padėti jiems suprasti dalyko esmę, išmokyti patiemis pasirinkti pratimą, sukurti ir pagrįsti jo atlikimo metodiką, analizuoti ir diskutuoti priimant sprendimą. Be to, būtina pasitelkti integrealias įvairių sričių žinias, nagrinėjant ir sprendžiant, kokią fizinę aktyvumą rinktis laisvalaikiu. Išsakytos didaktinės nuostatos rodo, kad paauglio dalykinės kompetencijos plėtotei būtina sąlyga – į aktyvų mokymąsi įtraukianti pamoka. Tad „Bendrosios programos pabrėžia mokytojo vaidmens kaitą, kad mokinys kompetenciją gali išsiugdyti tik pats sąmoningai aktyviai mokymasis, o mokytojo pareiga jį nukreipti ir jam padėti, ugdymo procesas grindžiamas bendradarbiavimu, mokymusi remiantis realia gyvenimo praktika“.

Be abejo, ugdymo turinio prioritetas, kai reikia ugdyti ir dalykinę, ir bendrąsias kompetencijas, yra iššūkis mokytojui ir pedagoginei bendruomenei. Toks situacijos įvardijimas tinka, nes kūno kultūros mokytojas pagal ugdymo turinio strategiją (Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategija, 2007) yra laisvas ir, be abejo, atsakingas už parinktą ir pritaikytą skirtingiems mokiniams ugdymo turinį, kad šie pasiektų kuo geresnių mokymosi rezultatų.

Kūno kultūros mokytojo etinė kompetencija, kaip profesinės socializacijos apraška, aptariama moksliniuose tyrimuose jos neįvardijant, o akcentuojant pedagogo paramą moksleiviams. Emocinė ir informacinė pagalba ugdo vaikų pasitikėjimą savimi ir skatina adekvatų savo pasiekimų vertinimą. Žinoma, šiuo atveju eliminuojama prievarta, gąsdinimas, bausmės, kaip pedagoginio bejėgiškumo apraiškos.

Tyrimai rodo, kad kūno kultūros mokytojui dažnai sunkoka auklėjamąją veiklą per pamoką grįsti vertybėmis, neigiančiomis neapykantos apraiškas (Rakauskienė, Kardelienė, 2009; Kardelienė, Kardešis, Šukys, Karanauskienė, 2009).

Kadangi meilė, kaip vertybė, apima dėmesį

kiekvienam mokiniui bei visokių pažiūrų toleravimą ir atlaidumą, tai vėl išskyla pagrindinis pedagoginės veiklos principas – pagarba ir reiklumas mokiniams. Vadovaudamasis juo, pedagogas gali suteikti greitą ir konstruktyvų grįžtamąjį ryšį mokiniams, palaikydamas jų savivertę ir savigarbą. Šis gebėjimas, kaip nurodo Lietuvos pedagogo profesijos aprašas, yra viena iš etinės kompetencijos apraiškų. A. Hargreaves (2008), rašydamas apie mokymą žinių visuomenėje, pabrėžia socialinio teisingumo skatinimą valstybinėse mokyklose. Atkreipiamas dėmesys, kad švietimo politikams, ugdytojams stinga drąsos ir ryžto įvardijant tokius reiškinius: atskirties neteisingumas, skurdas, socialinės-ekonominės klasės, rasės. Taip didėja atskirtis tarp turtingesnių tėvų vaikų ir vidutinės pajamos gaunančių, o ką jau kalbėti apie žemutinę klasei ir mažumoms priklausančius vaikus.

Kūno kultūros aksiologai (Zwozdiak-Myers, Whitehead, Capel, 2004) pateikia grįžtamojo ryšio pavyzdį. Autoriai jo svarbą argumentuoja ugdymo programos tikslų realizavimu. Pabrėžiama, kad jų, kaip ir konkrečių kūno kultūros uždavinių, įgyvendinimas nėra atsitiktinis. Patariama visiems kūno kultūros mokytojams apgalvoti, kaip geriausia tuos tikslus įgyvendinti kūno kultūros programoje, ir numatyti to proceso eigą per visas pamokas. Be to, siūloma įvardyti mokinio asmenybės savybes, kurias būtina skatinti, ir atitinkamai planuoti pamoką, mokymosi užduotis bei mokytojo ir mokinio bendravimą. Grįžtamasis ryšys svarbus, kai siekiama bendradarbiavimo, todėl autoriai nurodo metodus, skatinančius mokinius veikti kartu. Tokioje situacijoje kūno kultūros mokytojas turi gebėti, t. y. būti tikras, kad taikomas metodas leis įvertinti produktyvius veiklos ar užduoties atlikimo pavyzdžius, ir turi išmanyti, kaip pagirti, kaip koreguoti atliekamą veiksmą ar formuojamą gebėjimą.

Gilinantį etinės kompetencijos gebėjimus padėti mokiniams bei skatinti sistemingą ir visą gyvenimą sveikata stiprinantį fizinį jų aktyvumą, manyti, kad minėto pedagoginio dėsnio taikymas arba esminė savybė – atsakingumas profesinėje veikloje – įgalina kūno kultūros mokytojus kurti paauglių mokymąsi palaikančią sistemą, užtikrinančią socialinės atskirties prevenciją. Šis gebėjimas, kaip etinės kompetencijos apraiška, aktualėja dėl šalies gyvenotojų socialinės ir ekonominės padėties įvairovės.

Kalbant apie etinės kompetencijos gebėjimą sudominti mokinius mokomuoju dalyku, būtina kūno kultūros kontekste pridurti, jog, realizuodamas socialinį užsakymą, kūno kultūros mokytojas turi gebėti skatinti ir ugdyti paauglių sveikata stiprinančio fizinio aktyvumo poreikį. Čia derėtų priminti B. Bitino (2004) teiginį, kad reiklumas ugdytiniams, nesusietas su pagarba, – jų įžeidimas, nes pagarba be reiklumo reiškia pedagogo abejingumą, o nei viena,

nei kita nesuderinama su pedagogine etika.

Kūno kultūros pamokos tyrimai rodo, kad pedagogo ir mokinių santykiams trūksta humanistinio pobūdžio reiklumo, kai mokytojas visuose ugdymo proceso etapuose – planavimo, organizavimo ir vertinimo – padaro viską, kad paaugliai įgytų pakankamai žinių apie sveiką gyvenseną ir žinių, padedančių suformuoti ir suprasti judėjimo įgūdžių vertę, kad įvaldytų sporto šakų techniką ir taktiką, įskaitant ir netradicinę fizinį aktyvumą. Ir ugdymo filosofai, ir kūno kultūros aksiologai pabrėžia, kad pedagogas turi moralinę teisę reikalauti iš mokinių tiek, kiek jis išmoko (Bitinas, 2004; Kardelienė, Kardelis, 2006).

Kadangi svarbiausią vietą užima ne dalyko turinys, o numatomi mokinių pasiekimai, kuriuos skatina dalykinė kompetencija – suprastos žinios, gebėjimas jas taikyti ieškant atsakymų į klausimus, pasirenkant tinkamus veiklos būdus, požiūrį ir vertybes, – švietimo politikai bei kūno kultūros aksiologai kelia klausimą: kaip pasiseks pripažinti, kad mokinytis yra pagrindinis veikėjas per pamoką, o mokytojas tik padeda jam mokytis ir jie mokosi kartu?

Pateikiamas ir atsakymas – būtina būti profesionalu, norint ugdyti kitų kompetencijas (Hardman, 2008; Kardelienė, Kardelis, Šukys, Karanauskienė, 2009; Rakauskienė, Kardelienė, 2009), arba „kompetencija ugdyti kitų kompetencijas – tai mokytojo žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma. Nuostatas pakeisti sunkiausia, tačiau jeigu pavyksta – jos ilgam išsivertina mūsų gyvenime“. Ši teiginį patvirtina mokinio dalykinės ir kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos per kūno kultūros pamoką kūno kultūros aksiologų tyrimai.

Dalykinė mokinių pozicija kūno kultūros pamokoje atkreipia dėmesį į mokytojo profesinės pozicijos apraiškas. Vadinasi, etinės kompetencijos gebėjimai turi būti gilinami. Ši teiginį pagrindžia kitose šalyse atlikti tyrimai, kuriuose nurodoma, kad kūno kultūros mokytojai kviečiami gilinti ir plėtoti savo profesinę kompetenciją (Zwozdiak-Myers, Whitehead, Capel, 2004; Bectel, O'Sullivan, 2006).

Kūno kultūros mokytojo vaidmens, stiprinant mokinių sveikata, fizinio aktyvumo nuostatas bei gebėjimus ir sistemingo fizinio aktyvumo išpročius, teorinės perspektyvos suponuoja pagrindinius kūno kultūros mokytojo profesinę poziciją pamokoje charakterizuojančius skatulius: **rūpinimasis mokymo standartais; profesinių organizacijų veikla; kūno kultūros ugdymo tyrimų rezultatai**. Skatulių teorinių perspektyvų aptartyje integruojami ir kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos trukdžiai.

Rūpinimasis mokymo standartais, kaip profesinio tobulinimosi poreikis

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į mokymo

ir mokymosi standartus. Pavyzdžiui, Lietuvoje kūno kultūros pamokų turinį reglamentuoja *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai* (patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. 1465) bei *Bendrojo lavinimo mokyklų bendrieji ugdymo planai*. Kūno kultūros mokytojui parodoma, kaip plėtoti mokinių kūno kultūros gebėjimus ir kokių tikslų jie turėtų siekti, apibrėžiama programų turinio apimtis ir apibūdinami mokinių pasiekimai (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008). Be to, mokytojui pateikta apibendrinta moksleivių gebėjimų raida siekiama parodyti, kokie jų kiekvienos veiklos srities gebėjimai ir kuriame amžiaus tarpsnyje ugdomi. Kadangi Lietuvos mokslininkų tyrimai rodo, kad neišspręsta kūno kultūros pamokų kokybės (Fominienė, Kardelienė, Kardelis, 2006; Jankauskienė, 2008; Trinkūnienė ir kt., 2009) ir mokytojų kompetencijos kontrolės (Karbočienė, Alūzas, Norkus, 2005; Fominienė, 2007) užtikrinimo problema, lieka spręsti uždavinius ir pedagogų kvalifikacijos kontrolės, kuri apima programų rengimą ir mokytojo judėjimo įgūdžius. Šioje situacijoje derėtų pridurti, kad atskirų mokyklų kūno kultūros dalyko programos tvirtinamos mokyklų direkcijos, tačiau nuo šalies nepriklausomybės atkūrimo jų vykdymo nekontroliuoja jokia valstybės institucija. Be to, pastebimas prieštaravimas tarp kūno kultūros mokytojo darbo kokybės vertinimo ir bendrosios kūno kultūros ugdymo programos tikslo. Vadinas, mokyklų administracija pagrindiniu kūno kultūros mokytojo darbo vertinimo kriterijumi pripažįsta nuostatą, jog svarbiausias kūno kultūros rezultatas – sportiniai moksleivių laimėjimai (Šarkauskienė, 2009).

Jai formuotis ir išsivirti padeda Lietuvos mokinių ir studentų kūno kultūros centro (LR Švietimo ir mokslo ministerijos papildomojo ugdymo įstaiga) misija – formuoti ir vykdyti valstybinę besimokančio jaunimo kūno kultūros ir sporto politiką. Analizė rodo, kad tai įgyvendinama propaguojant sporto varžybas, nes dauguma konkursų vyksta vadovaujantis varžymosi, o ne sveikatos populiarinimo principu. Dažnai kūno kultūros mokytojas neįžvelgia sąsajos tarp kūno kultūros bendrosios programos ir jo darbo vertinimo kriterijų, todėl, ugdant mokinių kūno kultūrą, dominuoja požiūris, kad veikla turi būti orientuojama į sporto varžybas (Jankauskienė, Kardelis, 2000). Pavyzdžiui, apie tai diskutuoja R. Pacenka, K. Kardelis (2000), atskleisdami, kad kūno kultūros mokytojų požiūris į kūno kultūros ugdymą pagal jiems keliamus uždavinius mokykloje labiau apibūdinamas kaip mokinio motorikos ir kūno laikysenos lavinimas, fizinio pajėgumo didinimas. Remdamiesi atlikto tyrimo duomenimis, autoriai formuluoja

išvadą, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dominuoja biologinė asmens kūno kultūros ugdymo kryptis. Kitaip tariant, kūno kultūros mokytojai mokinių veiklą organizuoja dėl bendrųjų ir specialiųjų judėjimo gebėjimų, dėl sporto šakų, ypač sportinių žaidimų, technikos įvaldymo didelio intensyvumo bei motorinio glaudumo sąlygomis.

Kitų autorių (Karbočienė ir kt., 2005) tyrimo išvados rodo, kad kūno kultūros mokytojai geriausiai vertina savo praktinio darbo gebėjimus, o daugiau nei pusei trūksta dalykinio ir didaktinio savo mokomojo dalyko išmanymo. Svarbu, kad tirti kūno kultūros mokytojai nurodė, kad jiems trūksta žinių apie moksleivių sveikatinimą.

Pažymėtina, kad įvairiais aspektais kūno kultūros mokytojo profesinę socializaciją analizuoja prof. K. Kardelio (Lietuvos Kūno kultūros akademija) vadovaujama mokslininkų (ir jų doktorantų) grupė: atliktas įdomus kūno kultūros mokytojo kompetencijos struktūros tyrimas. Teorinė analizė, pagrįsta užsienyje ir Lietuvoje atliktais tyrimais, leido įvardyti tokius kūno kultūros mokytojo kompetencijos komponentus: pragmatinį, bendradarbiavimo, komunikacinį, kūrybiškumo ir kompiuterinio raštingumo (Rakauskienė, Kardelienė, 2009). Daroma išvada apie kūno kultūros mokytojų profesinio tapatumo apraiškas:

- *dalykiniai gebėjimai* – ugdymo programos tikslų išmanymas, ugdymo technologijų žinojimas, ugdymo planavimo ir organizavimo bei šio proceso kontroliavimo ir vertinimo įgūdžiai;
- *pedagoginiai gebėjimai* – išmanymas, kaip efektyviai ir veiksmingai organizuoti mokymą(si), lankstaus ir inovatyvaus veikimo mokėjimai bei jų vertės supratimas;
- *komunikaciniai gebėjimai* – kalbinės elgsenos, kaip mokinių kūno kultūros saviugdodos veiksnio, svarbos vertinimas ir išmanymas, kaip naudotis šiuolaikinėmis (informacinėmis) technologijomis ir kaip bendradarbiauti taikant poveikio strategijas.

Mokslininkai formuluoja išvadą, kad išvardyti gebėjimai, sujungiantys žinias, elgseną ir pasirengimą veikti, leidžia kūno kultūros mokytojui atlikti socialinį vaidmenį.

Šiuo metu Lietuvoje kalbama apie gyventojų fizinio aktyvumo skatinimo strategijos įgyvendinimą (*Lietuvos gyventojų 2008–2010 metų fizinio aktyvumo skatinimo strategija*), tad būtina domėtis kūno kultūros mokytojų profesiniu tobulėjimu bei jų rengimu.

Viena iš šios strategijos rengėjų R. Jankauskienė (2008), atskleisdama šalies fizinio aktyvumo skatinimo politikos ir žmonių fizinio aktyvumo bei jo strategijos reikšmę, remdamasi užsienio šalių pa-

tirtimi, rašo apie mokyklinę kūno kultūrą. Kadangi šiandieniniam kūno kultūros mokytojui numatyta sveikatos ugdytojo funkcija sunkiai įveikiama dėl infrastruktūros sąlygų, tai prasta edukacinė aplinka ir mokinių skaičius per kūno kultūros pamokas miestų bendrojo lavinimo mokyklose trukdo diskutuoti su mokiniais, aiškinantis užduočių ir pratimų naudą, atskleidžiant sveikos gyvensenos ypatumus.

Autorės mintis galima iliustruoti ir prof. K. Kardelio vadovaujamų mokslininkų darbais (Fominienė, 2007; Kardelienė, Kardelis, Šukys, Karanauskienė, 2009; Kardelienė, Rakauskienė, 2009).

Pavyzdžiui, stebėtose kūno kultūros pamokose užfiksuota (Fominienė, 2007), kad mokytojai mokiniams daugiausia suteikia informacijos apie fizinių pratimų atlikimą, kalbėdami trumpai ir dažnai vartodami liepiamąją nuosaką. Be to, kūno kultūros mokytojų užrašytų pasakymų kokybinė ir kiekybinė analizė rodo, kad pamokų veiksmingumas dažnai suprantamas kaip mokinių valdymas, teikiant jiems paramą gašdinančiais draudimais, koreguojant bei nurodant, ką ir kaip atlikti.

Tyrimo duomenys leido mokslininkams formuluoti išvadą, kad kūno kultūros mokytojai, siekdami, kad mokiniai įgytų įgūdžių, būtinų įvairiems fiziniams pratimams atlikti, retai su jais diskutuoja, vartoja tokias pedagoginio smerkimo raiškas, kurios dažnai žeidžia ugdytinio asmenybę. Vartojami ir moralinio smerkimo būdai – pastaba, išpėjimas, papeikimas, ignoruojamas pedagoginis taktas ir humaniškas požiūris į mokinį. Tyrėjai pažymi, kad, pratindami mokinį slopinti tas asmenybės savybes, kurios prieštarauja mokyklos (ir pamokos) reikalavimams ir kurios trukdo įgyvendinti mokymo / mokymosi uždavinius, kūno kultūros mokytojai įvairius smerkimo būdus vartoja susierzinę, „užmiršę“ atsižvelgti į mokinio emocinę būseną poelgio metu bei ignoruodami faktą, kad kiekviena asmenybė skirtingai reaguoja į tam tikrą bausmę. Tai rodo, anot mokslininkų, kad pažeidžiamas ugdymo aksiologijos dėsnis, reikalaujantis optimistiškai vertinti mokinį ir jo teigiamo elgesio (bendraudant, dalyvaujant kūno kultūros pamokose) galimybes (Kardelienė, Kardelis, 2006; Rakauskienė, Kardelienė, 2009).

Nustatyta, kad kūno kultūros mokytojams, lyginant su kitų dalykų pedagogais, dažniau būdingas atviras ar slaptas priešiškus, nukreiptas į bendravimo partnerį (Kardelienė, Kardelis, 2006), neigiama komunikacinė nuostata, formuojanti nuomonę apie pašnekovus. Tokia tendencija pastebima ir V. Fominienės (2007) tyrime.

Pažymima, kad hierarchinį bendravimą rodantys pasakymai (papeikimas, pastaba, išpėjimas, natūralių pasekmių būdas) dažniausiai vartojami, kai rūpinamasi mokymosi aplinka, ypač priemonių, įran-

gos, reikmenų tvarkingumu bei taikant diagnostinį ir formuojamąjį vertinimą. Atkreipiamas dėmesys, kad smerkiami visų pirma pedagogų reikalavimų pažeidėjimai, todėl konfliktinė situacija yra smerkimo pagrindas. Šiuo atveju aktualus L. Kardelienės (2008) pedagoginės atsakomybės kūno kultūros veikloje tyrimas. Autorė iškelia mokytojo asmenybės poziciją, siekiant išsaugoti mokinio motyvaciją mokytis, teigiamą požiūrį į kūno kultūrą ir norint, kad kiekvienas mokinys atskleistų kuo daugiau savo galių. Tyrimas leido formuluoti išvadą, kad mokytojo kalbinė elgsena turėtų skatinti mokinį suvokti fizinio aktyvumo poveikį jam pačiam, jo sveikatai stiprinti ir fiziniam pajėgumui didinti, o dabartinė edukacinė situacija dažniau atskleidžia tokį pedagogo identitetą, kuriam formotis didesnę įtaką daro jo mokyklinė ir / ar sportavimo patirtis nei studijos aukštojoje mokykloje. Šią tyrėjos išvadą patvirtina ir kitų Lietuvos (Vasiliauskas, 2010) bei užsienio šalių mokslininkų (Mairacejė, 2004) tyrimai. Minėti autoriai, taikydami stebėjimo ir apklausos raštu metodus, išsiaiškino, kad, siekdamas ugdymo kokybės, kūno kultūros mokytojas retai pratimus rodo pats, atsisako vaizdinės medžiagos ir informacinių technologijų. Kiti tyrėjai taip pat nurodo, kad pamokose kūno kultūros mokytojo veiksmus neigiamai veikia inventoriaus stoka ir edukacinė aplinka, kuri nėra funkcionali, saugi, higieniška (Karbočienė ir kt. 2005).

Užsienio šalyse šiuo metu pateikti aukštesni kūno kultūros ugdymo standartai. Pvz., JAV vadovaujamosi rodikliais, parengtais Nacionalinės Sporto ir kūno kultūros ugdymo asociacijos (*National Association for Sport and Physical Education*) (NASPE, 2002, 2004), kurie paskatino kūno kultūros mokytojų profesinį tobulinimąsi. Be to, JAV Nacionalinė valdyba (The National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS)), besirūpinanti jau dirbančių profesionalų karjera, sukūrė profesionalo pripažinimo eigą (angl. *a certification process*), pabrėžiančią kūno kultūros ugdymo proceso vertinimą, mokant mokinius ir jiems mokantis. Kadangi šios valdybos įsteigtas kūno kultūros mokytojų pažymėjimas apie jo profesionalumo lygmenį nebūtinai daro darbo vietoje, tai pedagogai savarankiškai dalyvauja vertinant jų profesinę kompetenciją (Bechtel, O'Sullivan, 2006). Svarbu, kad aprašytą procedūrą jie priima kaip pozityvią profesinio tobulinimosi praktiką. Kalbant apie mokytojų profesinio tobulinimosi poreikio aktualumą Lietuvoje, verta pažymėti ir tokią JAV patirtį. Nacionalinė Sporto ir kūno kultūros ugdymo asociacija (The National Association for Sport and Physical Education (NASPE)) pasiūlė dirbantiems ir būsimiesiems kūno kultūros mokytojams jų profesionalumo plėtotę, pagrįstą veiklos standartais, kurie turi įtakos pamokų veiksmingumui, ypač racionaliam pamokų

laiko išnaudojimui. NASPE „standartas 8“ sukurtas, kad kūno kultūros mokytojas taptų reflektuojančiu praktiku ir tai būtų jo įnašas į visą gyvenimą trunskantį profesinį tobulėjimą.

Minėti faktai paimti iš Lietuvos tyrimų bei JAV standartų sistemos, kuri pateikta kaip vienas iš variantų, formuojant mokytojų poreikį gilinti ir plėtoti profesinę kompetenciją. Tai lėmė pokyčius kūno kultūros ugdymo programose. Pateikus skirtingas ir įdomias edukacines veiklas, ugdant vaikų bendruosius ir specialiuosius judėjimo, sveikatos stiprinimo ir tausojimo gebėjimus, pakito ir lūkesčiai dėl kūno kultūros mokytojo profesinės veiklos bei dėl mokinių kūno kultūros, taigi, ir sveikatos raštingumo. Vadinas, profesinio tobulinimosi galimybes derėtų įvardyti kaip pagrindinį instrumentą, lengvinantį pedagogų veiklą.

Profesinių organizacijų veiklos sąsajos su kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos raiška

Antrąjį profesinio tobulinimosi poreikį formuoja profesinės sąjungos ir konkrečių mokomųjų dalykų profesinės organizacijos. Jas A. Bechtel ir N. O'Sullivan (2006) pavadino profesinio tobulinimosi svarbos augimo katalizatoriais. Pateikiamas pavyzdys Nacionalinės anglų kalbos mokytojų tarybos (The National Council of Teachers of English (NCTE)), vienos iš profesionalų mokymo organizacijų, kuri siekia rūpintis pedagogo profesijos statusu visuomenėje ir skiria dėmesį tokiam ugdymo aspektui kaip mokymo svarbos išskėlimas mikro- ir makrolygmenimis. Be to, minima mokytojų taryba pasisako už profesinį tobulinimąsi per visą darbo laikotarpį, t. y. ir pradiniam, ir kituose karjeros etapuose. Šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje mokytojai turi teisę būti išklausyti ir taip daryti įtaką švietimo politikai.

Profesinės ir mokomųjų dalykų draugijos, pavyzdžiui, Pradinio ugdymo tyrimo asociacija (Association for the Study of Primary Education, ASPE), Geografijos asociacija (Geographical Association, GA) kartu su Jungtinės Karalystės visuotinėmis ugdymo tarybomis yra būdas kolektyvams išsakyti nuomonę, jeigu kurie nors konkretūs tikslai arba strategijos jiems atrodo profesiniu požiūriu neįgyvendinami, nepamatuoti, neprotingi ugdymo arba abejotini moralės atžvilgiu.

Aprašytą mokytojų, kaip aktyvių politikų, vykdomos politikos „interpretuotojų“, vaidmenį plačiai komentuoja A. Pollard (2002).

Kūno kultūros ugdymo tyrimų rezultatai, kaip mokytojo profesinės pozicijos kaitos indikatorius

Trečiasis kūno kultūros mokytojų profesinio

tobulinimosi poreikis kyla dėl stokos tokių tyrimų, kurie atskleistų, kaip kūno kultūros mokytojai moko, ir parodytų proceso, kuris pagerintų jų mokymąsi, esmę.

Išvardyti profesinio tobulinimosi poreikiai, remiantis mokslinių tyrimų analize ir sinteze, leidžia gilintis į kūno kultūros mokytojų veiksmus, ugdant mokinių sveikatą puoselėjantį fizinį aktyvumą.

Standartizuotas interviu padėjo atskleisti pedagoginės komunikacijos kliūtis per kūno kultūros pamokas vaikinių ir merginų grupėse (Rakauskienė, Kardelienė, 2009).

Tiriamąją imtį sudarė dviejų Kauno vidurinių mokyklų VII–XII klasių (amžiaus vidurkis: 16,13 ± 1,73 metų) mokiniai. Paaikškėjo, kad beveik pusei tyrimo dalyvių aktualūs įvairaus pobūdžio nesutariaimai su pedagogais. Trečdalis paauglių nurodė, kad pedagoginės komunikacijos sunkumų kelia jų pačių elgesys, beveik pusė mokinių (45,5 proc.) teigė, kad to priežastis – mokytojų elgesys. Be to, vaikiniai dažniau nei merginos nesutaria su pedagogais. Toliau gilintasi į kūno kultūros pamokų trikdžius. Atskleista, kad dėl kūno kultūros mokytojo elgesio problemų kyla 14,6 proc. mokinių, o 8,9 proc. patiria pedagoginės komunikacijos sunkumų dėl savo pačių elgesio. Nors vaikus dažniau nei merginas trikdė mokytojai, tačiau, bendraujant su kūno kultūros pedagogais, situacija keičiasi. Čia merginas dažniau nei vaikus neigiamai veikia šių mokytojų poelgiai. Tyrimo dalyvės nurodė, kad jas dažniausiai (52,2 proc.) trikdė kūno kultūros mokytojo elgesys, žeminantis merginų kitų akivaizdoje (pastabos dėl išvaizdos, tingumo ir pan.), o vaikiniams dažniausiai (62,5 proc.) neigiamą poveikį daro kūno kultūros mokytojo priešiškas – mokinys mano, kad pedagogas jo nemėgsta (būna priekabus, retai pagiria, skundžia klasės auklėtojai ir pan.). Tyrėjos atskleidė, kad dėl kūno kultūros pamokų praleidinėjimo ar pasyvumo mergaitėms dažniausiai (69,2 proc.) kyla bendravimo su kūno kultūros mokytoju sunkumų, o vaikinai dažniau replikuoja, prieštarauja šiems pedagogams ar ginčijasi su jais (83,3 proc.).

Tyrimo duomenys leido formuluoti išvadą, kad paaugliai geba išvelgti savo problemišką elgesį, kuris trikdė pedagoginę komunikaciją: kūno kultūros pamokų praleidinėjimą pasyvumą, replikavimą, prieštaravimą ir ginčijimąsi su mokytojais. Tai iš dalies rodo, kaip moksleiviai vertina kūno kultūros veiklą. Kiti Lietuvoje atlikti tyrimai atskleidė, kad sveikatos ugdymą vyresnių klasių mokiniai (16–17 metų) dažnokai sieja su kūno kultūros pamoka (bei biologija), o ketvirtadalis vaikų kūno kultūros mokytoją įvardijo kaip sveikatos ugdytoją, pavyzdžiui, biologijos mokytojo ir socialinio pedagogo indėlio šiuo aspektu mokiniai neišskiria (Petrauskienė, 2008). Be

to, šiuo tyrimu išsiaiškinta, kad egzistuoja mokyklos kultūrinės ir sportinės veiklos bei techninių galimybių sąsaja. Ji apima veiklas, kurios susijusios su mokinių savijauta. Tyrimo autorė rašo, kad traktuotinas vidutinis statistinis savijautos klasėje, sporto salėje, lauke, valgykloje ir valgyklos maisto ryšys.

Pažymėtina, kad ketvirtadalis A. Petrauskienės (2008) tirtų paauglių teikia pirmenybę pasyviajam gyvenimui, o sportinių užsiėmimų lankymą lemia mokinio supratimas, kodėl jam šito reikia. Tyrimo dalyviai paminėjo tokius veiklos skatulius: fizinės sveikatos stiprinimas, noras gerai atrodyti, laisvalaikio leidimas. Nors apie kūno kultūros pamokų lankymą sveikatinimosi tikslais šiame tyrime nekalbama, tačiau vyresnių klasių mokinių rūpinimasis fizine savijauta yra kūno kultūros ugdymo, orientuoto į sveikatą stiprinančių fizinio aktyvumo nuostatų bei įgūdžių formavimą, prielaida.

Šiuo požiūriu aktualus A. Medonio ir V. Blauzdžio (2008) aprašytas eksperimentas, kuriame dalyvavo Vilniaus miesto 10 klasių pagrindinės medicininės fizinio pajėgumo grupės vaikinai ($n = 59$). Tyrėjai aiškino ji fizinio aktyvumo ir sveikatos motyvus bei siekė nustatyti kūno kultūros mokytojų skatinamąjį poveikį, gerinant vaikinų požiūrį į fizinį aktyvumą. Atskleista, kad dauguma tiriamųjų nori būti fiziškai stiprūs, atletiški. Tyrimo rezultatai rodo, kad taikyta nauja fizinių ypatybių lavinimo(si) ir fizinės saviugdos per kūno kultūros pamokas bei laisvalaikio sistema mažai padidino vaikinų, lankančių organizuotas sporto pratybas, skaičių. Teigiama, kad galbūt dėl trumpo eksperimento laikotarpio kitų mokslininkų įrodyti sportavimo pranašumai ir nauda neturėjo didesnės įtakos, vertinant kūno kultūros pamokas. Pažymima, kad, kūno kultūros mokytojai, eksperimento dalyviai, padėjo vaikinams, kai jiems nesisekė. Šią pedagogų paramą mokslininkai vertina kaip teigiamą poveikį vaikinų fizinės saviugdos prasingumui. Jie daro išvadą, kad kūno kultūros mokytojų pastangos turėjo teigiamą įtaką, palaikant tyrimo dalyvių sistemingą fizinį aktyvumą bei gilinant žinias apie jo naudą fizinei bei socialinei sveikatai. Pabrėžtina, kad kūno kultūros mokytojai, mėgstami dėl šmaikštumo bendraujant, įskaitant ir dalykinės žinias.

Kitame tyrime taip pat išsiaiškinta, kad mergaitės labiau nei berniukai vertina kūno kultūros mokytojo draugiškumą (Fominienė, Kardelienė, Kardelis, 2006). Kita vertus, V. Rakauskienės ir L. Kardelienės (2009) tyrimas akcentuoja šių pedagogų etinės kompetencijos reikšmę. Ypač svarbi šio tyrimo išvada apie paauglių merginų psichologinę savijautą dėl kūno kultūros mokytojų nuolatinio „pamokslavimo“, moralizavimo, žeminimo kitų akivaizdoje.

Kūno kultūros mokytojo etinės kompetenci-

jos vaidmenį pagrindžiantiems tyrimams iš dalies galima priskirti ir V. Blauzdžio bei L. Bagdonienės (2005) aprašytą ugdomąjį eksperimentą. Jame, tiriant mokinių požiūrį į kūno kultūros pamokas kaitą, pastebėta, kad pagrindiniai teigiamos nuomonės formavimo šaltiniai yra geras bendravimas su mokytoju ir jo gebėjimas sudominti moksleivius, įskaitant ir žinias, kurias jie įgyja šio dalyko pamokose. Be to, mokslininkai rašo apie vaikų norą didesnio kūno kultūros pamokų skaičiaus per savaitę ir pateikia jų išsakytą mintį dėl kūno kultūros vadovėlio.

Šiame tyrime išaiškėjo skirtingi berniukų ir mergaičių lūkesčiai dėl kūno kultūros ugdymo programos: mergaitės labiau domisi aerobikos pamokomis ir daugelis pageidavo teorinių kūno kultūros pamokų. Pabrėžtina, kad dėl ugdomojo eksperimento poveikio padaugėjo fiziškai aktyvių mokinių, reikšmingai keitėsi aktyvios fizinės veiklos motyvai. Tai rodo, kad sudarytos kūno kultūros pamokų pedagoginį ir socialinį prasingumą mokiniui didinančios metodikos padeda labiau suprasti šio dalyko naudą. Be abejo, derėtų priminti, kad mokiniai, kalbėdami apie mokytojo gerumą, pabrėžė pedagoginės komunikacijos vykdant kūno kultūros veiklą dėsnį-pagarbą ir reiklumą kiekvienam ugdytiniui.

Išvados

1. Kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos teorinės perspektyvos, aptariamose skatulių ir trukdžių plotmėje, leidžia kalbėti apie esminę kūno kultūros mokytojo asmenybės savybę – atsakomybę (už save, už kitus, už socialinę ir gamtinę aplinką) kaip integralią etinės kompetencijos ir apskritai profesionalumo dalį, nulemiančią ir veiklos kryptingumą. Ši teiginį pagrindžia 2007 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintame Mokytojo profesijos kompetencijos apraše pateikta kompetencijos samprata, kuri apibūdinama kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmens savybės, lemiančios sėkmingą mokytojo veiklą. Kūno kultūros mokytojo, kaip profesionalo atsakomybė siejama su ugdymo turinio realizavimo strategine laisve, tačiau lygiagrečiai pabrėžiamas atsakingumas už parinktą ir pritaikytą skirtingiems mokiniams ugdymo turinį, kad šie pasiektų kuo geresnių mokymosi rezultatų.
2. Kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos skatulių ir trukdžių teorinės perspektyvos leidžia teigti: organizuodamas fizines veiklas, turi būti tikras, kad taikomas metodas leis įvertinti produktyvius veiklos ar užduoties atlikimo pavyzdžius. Kadangi svarbiausią vietą užima ne dalyko turinys, o numatomi mokinių pasiekimai, kuriuos skatina dalykinė kompetencija – suprastos

žinios, gebėjimas jas taikyti ieškant atsakymų į klausimus, pasirenkant tinkamus veiklos būdus, požiūrį ir vertybes.

3. Mokytojo profesinės pozicijos apraiškos, grindžiamos įvairiais moksliniais tyrimais, atskleidė svarbą kūno kultūros mokytojui gilinti ir plėtoti savo profesinę kompetenciją, kreipiant dėmesį į galimus profesinės pozicijos skatulius ir trikdžius. Pastarieji interpretuojami trimis esminiais aspektais: rūpinimasis mokymo standartais; profesinių organizacijų veikla; kūno kultūros ugdymo tyrimų rezultatai. Visa tai, kreipia dėmesį į edukacines situacijas pamokoje, kur kūno kultūros mokytojo svarbiausias tikslas, dirbant kartu su mokiniais, padėti jiems suprasti dalyko esmę, išmokyti patiemis pasirinkti pratimą, sukurti ir pagrįsti jo atlikimo metodiką, analizuoti ir diskutuoti priimančią sprendimą.

Literatūra

1. Bacevičienė M., 2005, Vidutinio amžiaus Kauno gyventojų gyvenimo kokybė, subjektyvusis sveikatos vertinimas ir jo reikšmė prognozuojant mirtį. *Daktaro disertacija*. Kaunas: KMU.
2. Bagdonienė L., 2005, V ir VI klasių mokinių teigiamo požiūrio į kūno kultūrą kaip mokymo(-si) dalyką ugdymas. *Daktaro disertacija*. Vilnius.
3. Bagdonienė L., Blauzdys V., 2005, Prasmingos kūno kultūros pamokos ir jų įtaka V klasės mokinių fiziniams ypatybėms. *Sporto mokslas*. Nr. 3 (41). P. 59–66.
4. Bechtel P. A., Sullivan M., 2006, Effective professional development – what we now know. *Journal of Teaching in Physical Education*. Nr. 25. P. 363–378.
5. *Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategija 2006–2012*, 2006. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
6. *Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategija*, 2007, *Valstybės žinios*, Nr. 63.
7. Biddle S. J. H., Mutrie N., 2008, *Psychology of physical activity: determinants, wellbeing and intervention* (2nd edition ed.). London: Routledge.
8. Bitinas B., 2004, *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
9. Cavill N., Kahlmeier S., Racioppi F., 2006, *Physical activity and health in Europe: evidence for action*. Denmark: Copenhagen, WHO Regional Office for Europe.
15. Fominienė V., 2007, Kūno kultūros mokytojų nuostata dėl pedagoginės komunikacijos kaip mokinių požiūrio į kūno kultūros ugdymąsi determinantę. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
16. Fominienė V., Kardelienė L., Kardelis K., 2006, Kūno kultūros mokytojų nuostata dėl komunikacijos kaip mokinių požiūrio į kūno kultūros ugdymąsi determinantę. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 4 (63). P. 42–47.
17. Garn A. C., Cothran D. J., 2006, The four factor in physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*. Nr. 25. P. 281–297.
18. Hardman K., 2008, Physical education in schools: a global perspective. *Kinesiology*. Nr. 40. P. 5–28.
19. Hargreaves A., 2008, *Mokymas žinių visuomenėje*. Vilnius: Homo liber.
20. Jankauskienė R., Kardelis K., 2000, Vyresniųjų klasių merginų požiūris į savo kūną priklausomybė nuo jų išitraukimo į neformalią fizinę veiklą. *Visuomenės sveikata*. Nr. 3. P. 19–26.
21. Jankauskienė R., 2008, Lietuvos gyventojų fizinio aktyvumo skatinimo strategija: kūno kultūra ar kūno kultas? *Medicina*. Nr. 44 (5). P. 346–355.
22. Karbočienė E., Alūzas R., Norkus S., 2005, Šiaulių miesto kūno kultūros mokytojų bendrųjų profesinių kompetencijų raiška (empirinis tyrimas). *Mokytojų ugdymas*. Nr. 4. P. 38–44.
23. Kardelienė L., Kardelis K., 2006, *Pedagoginė komunikacija kūno kultūros veikloje: monografija*. Kaunas: KTU.
24. Kardelienė L., 2008, Kūno kultūros ir kitų specialybių mokytojų socialinio bendravimo nuostatos. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 4 (71). P. 43–48.
25. Kardelienė L., Kardelis K., Karanauskienė D., Šukys S., 2009, *Būsimųjų kūno kultūros ir sporto specialistų identifikacijos: akademinė, sportinė ir profesinė*. Kaunas: LKKA.
26. Medonis A., Blauzdys V., 2008, Žinių poreikis ir poveikis fizinei savimokai. *Pedagogika*. Nr. 89. P. 145–150.
27. Pacenka R., Kardelis K., 2000, Kūno kultūros mokytojų profesinės nuostatos. *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (22). P. 98–105.
28. Petrauskienė A., 2008, Mokymąsi vystantis vertinimas – sumuojamojo ir formuojančiojo vertinimų sąveika kaip mokymosi testinumą ir kaitą sąlygojanti prielaida. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra ir sąveika*. Nr. 4 (1). P. 11–16.
29. Pollard A., 2002, *Refleksyvusis mokymas. Veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis.
30. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*, 2008. Vilnius.
31. Rakauskienė V., Kardelienė L., 2009, Edukacinis konsultavimas – efektyvus metodas pedagoginės komunikacijos trikdžiams kūno kultūros pamokose spręsti. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 4 (25). P. 163–168.
32. Šarkauskienė A., 2009, Neformaliojo fizinio ugdymo veiklos ypatumai ir kaitos linkmės. *Sporto mokslas*. Nr. 2 (56). P. 68–75.
33. Šiaučiukėnienė L., Visockienė O., Talijūnienė P., 2006, *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
34. Trinkūnienė L., Rutkauskaitė R., Emeljenovas A., Alubauskas S., 2009, Papildomo fizinio aktyvumo pratybų poveikis silpno fizinio pajėgumo mergaitėms. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 4 (75). P. 86–92.
35. Vasiliauskas R., 2010, Mokytojo profesinės koncepcijos.

- cijos refleksija magistrantūros studijose: vertybinių orientacijų išvalgos. *Pedagogika*. Nr. 98. P. 9–17.
36. Zaborskis A., 2005, Lietuvos moksleivių gyvenimo vertinimas 1994–2002. *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas* 2005. Nr. 5. P. 327–333.
37. Zwozdiak-Myers P., Whitehead M., Capel S., 2004, Your wider role as a PE teacher. In: *Learning to teach physical education in the secondary school: a companion to school experience* (pp. 239–258) / edited by Susan Capel. N.Y.: Routledge Falmer.
38. Wong A., Louie L., 2002, What professional educators can learn from practicing physical education teachers? *Physical Educator*. Nr. 59. P. 90–104.

PHYSICAL EDUCATION TEACHER'S PROFESSION-RELATED POSITION IN LESSONS: STIMULI AND OBSTACLES

Darius Masiliauskas

Summary

The article underlines that contemporary research focuses more attention to discuss features of organisation of physical education lessons, analysis of the content of educational curricula and children's needs as well as teacher's profession-related socialisation. A physical education teacher's profession-related position is more rarely being discussed, even though there constant interest in society's physical self-development in general, the significance of the pedagogical interaction emphasising profession-related excellence of a pedagogue is being highlighted. Moreover, there is lack of more consistent perspectives reasoning a physical education teacher's profession-related position which would enable more efficient modelling and implementation of physical activeness. All this predetermine the scientific problem under investigation the basis of which consists of the theoretical perspective and a systemic point of view towards stimuli and obstacles for expression of the profession-related position of a physical education teacher in lessons. Therefore, the main question of the research is how physical education teacher's profession-related position in lessons is being contextualised emphasising stimuli and obstacles of the position mentioned?

Theoretical perspectives of the profession-related position of a teacher of physical education being discussed in the field of stimuli and obstacles allow discussing the essential trait of physical education teacher's personality, i.e. responsibility (for oneself, others, social and natural environment), as an integral part of the ethical competence and professionalism in general determining purposefulness of performance too.

Manifestations of teacher's profession-related position based on various scientific research revealed the significance for a teacher of physical education to deepen and develop own professional competence considering possible stimuli and obstacles of one's profession-related position. The latter are interpreted in three essential aspects: care of teaching standards; activities of professional organisations; results of physical education research. All this focus on educational situations in lessons where teacher's of physical education main aims are the following: when working with pupils to help them to perceive the essence of the subject, to learn to choose an exercise themselves, to create and reason methods of its performance, to carry out analysis and discussion when making a decision.

Key words: teacher of physical education, profession-related position, stimuli of the profession-related position, obstacles of the profession-related position.

KŪNO KULTŪROS MOKYTOJO PROFESINĖ POZICIJA PAMOKOJE: SKATULIAI IR TRIKDŽIAI

Darius Masiliauskas

Santrauka

Moksleivių kūno kultūros ugdymo mokykloje tyrimų apžvalga rodo, kad, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, programos nepakankamai susietos su visuomenės sveikos gyvenimo sąlygų formavimu, fizinio aktyvumo skatinimu, sveikatos stiprinimu. Postmoderniosios visuomenės iššūkiai konkrečiam mokomajam dalykui *aktualizuoja mokytojo kvalifikaciją ir kompetencijas, įgalinančias realizuoti visuomenės socialinį užsakymą – skatinti ir ugdyti mokinių sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo poreikį.*

Pažymėtina, kad tyrėjai daugiau dėmesio skiria kūno kultūros pamokų organizavimo ypatumams aptarti, ugdymo programų turinio ir vaikų poreikių analizei bei mokytojo profesinei socializacijai. Rečiau kalbama apie kūno kultūros mokytojo profesinę poziciją, nors nuolat gilinamasi į visuomenės fizinę saviugdą apskritai, aktualizuojama pedagoginės sąveikos, kurioje išryškėja pedagogo profesinis pasirengimas, svarba. Be to, stokojama nuoseklesnių, kūno kultūros mo-

kytojo profesinę poziciją pagrindžiančių teorinių perspektyvų, kurios leistų efektyviau modeliuoti ir realizuoti fizinį aktyvumą. Visa tai lemia sprendžiamą **mokslinę problemą**, kurios esminį pagrindą sudaro **teorinės perspektyvos** ir sisteminio požiūrio į kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos raiškos skatulus ir trikdžius pamokoje. Taigi, pagrindinis tyrimo klausimas – *kaip kontekstualizuojama kūno kultūros mokytojo profesinė pozicija pamokoje, akcentuojant minėtos pozicijos skatulus ir trikdžius?*

Kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos teorinės perspektyvos, aptariamose skatulių ir trukdžių plotmėje, leidžia kalbėti apie esminę kūno kultūros mokytojo asmenybės savybę – atsakomybę už save, už kitus, už socialinę ir gamtinę aplinką. Atsakomybė – integrali etinės kompetencijos ir apskritai profesionalumo dalis, nulemianti ir veiklos kryptingumą. Ši teiginį pagrindžia 2007 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintame *Mokytojo profesijos kompetencijos apraše* pateikta kompetencijos samprata, kuri apibūdinama kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmens savybės, lemiančios sėkmingą mokytojo veiklą. Kūno kultūros mokytojo, kaip profesionalo, atsakomybė siejama su ugdymo turinio realizavimo strategine laisve, tačiau lygiagrečiai pabrėžiamas atsakingumas už parinktą ir pritaikytą skirtingiems mokiniams ugdymo turinį.

Kūno kultūros mokytojo profesinės pozicijos skatulių ir trukdžių teorinės perspektyvos leidžia teigti ir tai, kad pedagogas, organizuodamas fizines veiklas, turi būti tikras taikomo metodo tinkamumu vertinimui. Svarbiausią vietą užima ne dalyko turinys, o numatomi mokinių pasiekimai, kuriuos skatina dalykinė kompetencija – suprastos žinios, gebėjimas jas taikyti ieškant atsakymų į klausimus, pasirenkant tinkamus veiklos būdus, požiūrį ir vertybes.

Mokytojo profesinės pozicijos apraiškos, grindžiamos įvairiais moksliniais tyrimais, atskleidė svarbą kūno kultūros mokytojui gilinti ir plėtoti savo profesinę kompetenciją, kreipiant dėmesį į galimus profesinės pozicijos skatulus ir trikdžius. Pastarieji interpretuojami trimis esminiais aspektais: rūpinimasis mokymo standartais; profesinių organizacijų veikla; kūno kultūros ugdymo tyrimų rezultatai. Visa tai kreipia dėmesį į edukacines situacijas pamokoje, kur kūno kultūros mokytojo svarbiausias tikslas, dirbant kartu su mokiniais, padėti jiems suprasti dalyko esmę, išmokyti patiems pasirinkti pratimą, sukurti ir pagrįsti jo atlikimo metodiką, analizuoti ir diskutuoti priimančią sprendimą.

Prasminiai žodžiai: kūno kultūros mokytojas, profesinė pozicija, profesinės pozicijos skatuliai, profesinės pozicijos trikdžiai.

Įteikta 2012-11-06